

Беларуская нацыянальная школа.

Выступаючы на шлях вольнага культурнага жыцця, беларуская нацыя павінна збудаваць у першую чаргу сваю нацыянальную школу. Дзеля нацыі гэта патрэбна так, як патрэбна чалавеку рукі і нормальная галава. Абудзіць масы народу ад застою, заклікаць іх да разумнага грамадзянскага жыцця, да культурнай творчасці—можа толькі нацыянальная школа. Нацыянальнае выхаванне аздарэўляе і асьвяжае народны сілы, выкрывае стаяныя здольнасці народу, нясе яму духоўную моць, багаціць думку, правільна разьвівае яго розум. Патрэбу нацыянальнага выхавання зразумелі ўсе вучоныя людзі. Аб гэтым ясна сьведчыць і гісторыя. Кожны народ тагды выходзіў на шлях культуры і самтварыў культуру, калі ён не павярхоўна хватыў чужыя здабыткі, але калі перарабляў іх у сваіх мазгах, капаўся ў таямніцах сваіх духоўных багаццяў і находзіў там новыя скарбы. Так і беларусы, як народ забіты, адсталы, каб падняць сваю культуру, павінны пайці тэй самаю дарогю. Павінны пашукаць патрэбнае сілы ў сябе самых, і гэтая сіла выбухне наверх і асьвеціць тую дарогу, па якой мы павінны пайці.

Ад старой школы, ад школы чужой трэба адрачыся чым скараць і назаўсюды. Мы, беларусы, добра ведаем, каго галавала чужая школа. Ня кажучы аб здрадніках, народных адшчэпенцах, у лепшым разе з школы выходзілі пэндзнікі, патрыціўшыя ўсякую ахвоту і здольнасць да працы. Лепшыя і важнейшыя часіны іх жыцця—гэта карцёжная гульня, ці другая лёгкая забава. Гэтыя людзі—няшчасныя людзі. Яны выплуты з жыццёвае дарогі, яны ня могуць прылажыць свае сілы да карыснае працы. Чужая, няжывая школа адразу адрывае сваіх выхаванцаў ад жыцця і ставіць іх у такія адносіны да народу, што яны пачуваюць сябе саўсім асобнымі, лішнімі людзьмі.

Школа і жыццё народу—гэта штось цэлае, непалзельнае. Усё жыццё, усе праявы духу, ўсе патрэбнасці чалавека, ўсе яго нахілы і жаданні—павінны адбіцца ў школе. І, як устава дзеля разьвіцця розуму, а разам і характару чалавека, школа павінна лепшыя рысы чалавечага пачуцця наўхільна паддаваць уперад, стараючыся

у той-жа час затрымліваць шкодлівыя, хваравітыя, альбо зьварыныя нахілы чалавечага характару. Трэба аслабавіць народ ад такога погляду, нібы-то школа патрэбна толькі асобаму класу грамадзянства. Трэба давесці, што школа вымагаецца патрэбу жыцця. У тым і школа неацыянальнай школы, што яна ня можа быць рухавым, разумным народным жыццём. Жыццё народу ідзе сваю дарогаю, кіруецца сваімі законамі, а школа встаецца збоку і на жыццё ніякага ўплыву ня мае.

Асноваю нацыянальнай школы служыць родная мова—адзнака нацыі, яе духоўны твар. Мова зьбірае ўсе, што мне ў сабе дух нацыі. Няма ў нацыі нічога ві малого ні вялікага, чаго-б мова ня ведала. Без мовы не адбываецца творчасць народу. Покуль жыве мова, глаўная адзнака цэлае нацыі, дакуль жыве і народ, дакуль нацыянальнае выхаванне будзе мець вялікую вагу і значэнне. Мова, як жывое стварэнне народу, мае свё жыццё, уласныя законы, водлуг якіх яна разьвіваецца. Дзеля гэтага ня мова павінна дасаванца да школы, а школа да мовы. Адабраць у народу мову—значыць сымніць яго разьвіццё, паставіць на дарозе культурнай творчасці глухую перагародку. Эпоха заняпаду мовы ў жыцці нацыі—гэта эпоха заняпаду ўсяго жыцця, спыненне яго працы розуму, гэта нацыянальная хвароба, самае горшае няшчасце, якое можа здарыцца ў цэлага народу.

Якое вялікае значэнне мае родная мова, гэта павінен ведаць кожны настаўнік. Той, хто будзе школу з чужою моваю, робіць праступак такі, якому на вялічынне няма роўнага. Так кажучы вялікія педагогі. Ог-жа настаўнік прымаючы дзіця ў школу, не павінен чыніць гэтага гвалту. Матчына мова павінна панавацца, як самое жыццё маладога дзіцяці. „Адбярэце ў дзіцяці родную мову, і зробіце яго духоўным калекам, духоўна сыляным і глухім. Бо вы адбярэце ў яго вобразы, якімі яго жыло і думало“¹⁾. Гэта ёсць учынак, праціўны нават самой прыродзе. Яна надзяліла вядомую нацыю асобнаю моваю, яна так злучыла мову і думку, што адно без другога ня жывуць. Мова

1) Зелемковіч. Прobleма вiховання й навчання.

з'яўляецца з першымі дзясціннымі уяўленьнямі, кіруе разьвіццём дзіцяці. Нормальна разьвітое дзіця ня можна уявіць без роднай матчынай мовы. Матчына мова ляжыць у мінулым дзіцяці, яна зьвязана з першымі дзіцячымі перайманьнямі, рухамі. Без калецтва душы і розуму дзіцяці, ніяк ня можна адабраць ад яго родную мову. Сама прыродная мова разьвіваецца слаба; дзіцяці цяжка выкладаць свае думкі; ў яго не халае слоў. Як-жа цяжка вучыць дзіцяці ча чужой мове, калі слоў тых у яго саўсім няма ў запасе, калі гэта праціўна ў ёй істоне дзіцяці!

Гаварыць аб тым, што мова беларуская нічым ня роўніцца ад мовы „рускай“, што яна ёсць пацвяненая руская (альбо—з другога боку—польская) мова, можа толькі чалавек, кагору саўсім ня ведае беларуса, яго жыцця і мовы, альбо заўзяты адшчэпенец народны. Сотні год усякімі спосабамі стараліся адабраць у беларуса яго мову, а яна заставалася чысьцюсьнякая, з тымі сымнімі зваротамі, з тымі самымі формамі. Праўда, народзіўся ў нас жаргон. Калі прыслушайца да мовы нашых людзей, скончыўшых сярэдніе школы, тут мы пачуем ужо, што мова іх не беларуская. Яны старуюцца гаварыць тою моваю, на якой іх вучылі ў школах, але гэта, ў сілу моцна зложаных прыродных павалін, дзеля шмат каго немагчыма. І вось тагды выходзіць жаргон, т.-е. мова, ня маючая ні сваіх формаў, ні сваіх слоў, ні законаў сваіх, ні зварот-ў.

Такую мову сплош мы чуем у нашай абруселай, альбо спольшчанай „інтэлігэнцыі“. Яны сымнюцца з мовы чыста беларускай, называючы яе жаргонам, а самі ня могуць адчуваць, як іх мова рэжа вухо кожнаму здравому чалавеку.

Саўсім зразумела, што такія людзі—ня ёсць народная інтэлігэнцыя. Ня кажучы аб тым, што школа, хоць яна і чужая, выпрацоўвае ў сваіх выхаванцаў паўныя пераконаньні,—людзі гэтыя ня могуць ужо правільна разважаць у адносінах да народу, ад якога яны адарваліся, бо правільнае разьвіццё іх розуму зьвернуто ў бок. Вось дзеля гэтых прычын мы ня маем патрэбнага ліку сваёй інтэлігэнцыі. Мы млем толькі падвучаных трохі людзей, саўсім няздольных да культурнай працы.

Школа нацыянальная павінна выгадаваць сваю інтэлігэнцыю. Народная інтэлігэнцыя—гэта душа ўсяго народу,

гэта першы пасланец да сьвету культуры, за якім пойдучы цэлыя масы народу. Маючы такую інтэлігэнцыю, народ ня спужаецца вялікіх палітычных перамен. Ён зможа скоро паўстаць на ногі, адбулаваць нанова сваё жыццё. Праўдзівы інтэлігэнт, шчыры сын свайго народу, ня ведае тупое нуды, жаласьці пакалечанага чалавека,—тае нуды, якою хварае уся наша так званая інтэлігэнцыя, бо шчасьце сваё ён знайдзе у вялікай працы на карысьць народу.

Вось-жа ў-ё грамадзянство павінно зьварнуць увагу на гідэ-вільныя сваіх дзіцяці, павінно лачыцца ад нацыянальнае хваробы, павінно будаваць нацыянальную школу.

Школа наша павінна быць тым падмураўкам, на яком збудуецца вялікі гмах роднай культуры.

Школа наша—гэта жыццё наша, гэта першае нашае заданьне. М—ч.

Г О Д .

Нарадзіўся Новы Год, матенькі, слабенкі, маладзенькі; стаў днямі расьці, крапчэць і па сьвету разьзірацца, што да чаго валежыць дай ходзіць.

Бачыць, ня сьвеце непарадкі вялікіе; скрозь зіма запанавала: ўсюды сьнягі залягаюць, марозы трыстаць.—у хованькі гуляюць, ветры гудуць, а хмарамі лявоніхі ды мяцеліны скачуць, ды з гурбамі жартуюць. Людзямі песна і цёмна, бо вуліцы пазнасіло рэўна з платамі, вокны гурбы пазакрывалі, ды і соўнейко Божае ня такія непарадкі і глядзець ня хоча. Выбжыць на небо, дай то, ухутушыся туманом, чым дужэй, уцякне дамоў. Рэдка калі твар свой праз цікавасьць адкрые, каб заглянуць на дуроўства ветраў ды мароз-ў.

Стаў Год думаці ды гадзіці, як яму паступіці, як свю гаспадарку пачаці. І вот клікнуў ён Вясну. Вясна тут як тут у помач яму стала: зіму вон прагнала, сьнягі паразмывала, лёды пазрывала, землю адчыніла і пусьціла рагу на Белу Русь да на увесь сьвет.

Ветры, і ўбачыўшы веснавую гаспадарку, адмяніліся, стаіі рахманне, слухмяныя, ласкавыя,—адно калі векалі, убачыўшы хмарку, забунтуюцца, зяшумяць, запыляць, а як вясна іх, упачуняючы, хопіць харапанька за чуб, за вушы, кінуцца ў плач і палюцца сьлезы буйным дэжджом. Паплачучы, паплачучы ды і сьціхнуць і шчырай яшчэ вясньне памагаюць, Соўнейко, ўбачыўшы